

6. Zmrazení zbrojení ve střední Evropě na současné úrovni. Vojenské systémy by nebyly dále rozvíjeny a doplňovány novou vojenskou technikou.

7. Snižování vojenské úlohy obou částí Německa v paktech a tomu odpovídající redukce jejich ozbrojených sil.

8. Snižování počtu cizích vojsk na území obou částí Německa a tomu úměrné stažení konvenční i jaderné techniky.

9. Postupné oslabování struktury vojenských orgánů existujících paktů v Evropě.

10. Odzbrojení obou částí Německa — ponechání jen složek k udržování vnitřního pořádku a běžné ochrany hranic. Demilitarizované Německo by však nemělo být preferováno tím, že by za svou obranu neplatilo. Část národního produktu, blízkou té, kterou v současné době vydává na vojenské účely, by mělo odevzdávat do mezinárodního fondu pomoci rozvojovým zemím. Přispívalo by tak k odstranění bídy ve světě, a tím i k vytvoření bezpečnějšího světa.

11. Vytvoření kontrolního systému a kontrola středoevropského demilitarizovaného pásma, které by mohlo zahrnovat obě části Německa, ČSSR, Polsko i některé další státy.

12. Zákaz výroby zbraní ABC v demilitarizovaném pásmu.

13. Stažení všech cizích vojsk z Německa.

14. Vystoupení obou částí Německa z vojenských paktů.

15. Vytvoření celoevropského poradního a konzultativního orgánu (za účasti obou německých států) pro politickou, ekonomickou, vědeckotechnickou a kulturní spolupráci.

16. Likvidace Severoatlantického paktu a Varšavské smlouvy.

Je možno sestavit jiné pořadí i jiné scénáře. Zdaleka nemyslím, že tento scénář nejlépe odráží zájmy všech zúčastněných stran, a je proto nejrealnější. Postihuje však podle mého názoru to hlavní — odstranění stále latentního válečného ohniska z evropského kontinentu. Navíc se nijak zásadně nedotýká světového vojenského poměru sil. Existující širší vojenská rovnováha založená na poměru raketových jaderných potenciálů obou světových velmocí by zůstala zachována i po realizaci uvedených opatření. Demilitarizované pásmo ve střední Evropě, postupně rozšiřované i na jiné oblasti, by mohlo evropskou situaci dále stabilizovat, uvolnit síly a zdroje k řešení naléhavějších úkolů, a tím kladně ovlivnit světový vývoj, stát se předobrazem celosvětového řešení.

ZÁSADA SEBEURČENÍ NÁRODŮ

Miroslav Potočný

Zásada sebeurčení národů, pod níž se dnes v nejobecnější podobě rozumí právo každého národa svobodně rozhodovat o své nezávislosti a o svém hospodářském, společenském a kulturním rozvoji, patří k nejdůležitějším právním institucím soudobého mezinárodního práva. Vyhlášení této zásady v Chartě OSN, její pozdější rozvinutí v Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům, a nakonec její zakotvení v Mezinárodních paktech lidských práv patří k *nejvýznamnějším úspěchům* při pokrokovém rozvíjení obecného mezinárodního práva v poslední době.

Zásada sebeurčení hraje závažnou úlohu při *zajišťování mírového soužití* mezi státy rozdílných hospodářských a společenských soustav. Skutečná pokojná koexistence států není myslitelná bez kolektivity svobodných a rovných národů, které samy rozhodují o svém politickém zřízení, o svém osudu a o svém budoucím zaměření.

Důsledné respektování zásady sebeurčení je rovněž nezbytným *základem rozvoje přátelských vztahů* mezi všemi státy a národy. Bez poctivého dodržování zásady sebeurčení národů nelze úspěšně rozvíjet mezinárodní spolupráci mezi všemi zeměmi, ani dosahovat stability a blahobytu v celosvětovém měřítku a ani účinně napomáhat hospodářskému, sociálnímu a kulturnímu pokroku ve všech koutech zeměkoule.

Svědomité zachovávání zásady sebeurčení je *conditio sine qua non normálních mírových mezinárodních vztahů*. Dokud budou některé národy setrvávat pod cizí koloniální nadvládou a budou zbavovány základních práv na svobodu, nezávislost a svrchovanost, do té doby budou existovat i příčiny mezinárodního napětí, konfliktů, které mohou vyústit ve vážná ohrožení světového míru. Porušování zásady sebeurčení vyvolává zpravidla kritické a výbušné situace a ohrožuje mezinárodní mír a bezpečnost, jak prokazují nedávné i současné události v portugalských koloniích, v Jihozápadní Africe, v Jižní Africe, v Jižní Rhodesii nebo Adenu.

Politický a právní význam zásady sebeurčení se zvýšil v souvislosti s intenzivním bojem koloniálních národů o nezávislost v nedávné době. Tato zásada se proto v současném světě spojuje hlavně s emancipací koloniálních národů a území. V důsledku urychleného rozpadu koloniální soustavy se z koloniální závislosti sice vymanila více než miliarda lidí a vzniklo na 70 nových svrchovaných států, přesto však se dosud nachází v přímém koloniálním područí okolo 40 milionů lidí, obývajících jak rozlehlá území Jihozápadní Afriky, Angoly, Jižní Afriky, Jižní Rhodesie nebo Mozambiku, tak i desítky malých území a ostrovů rozesetých v Asii, Africe a Latinské Americe, jakož i v Tichém, Indickém a Atlantickém oceáně.

Univerzální uplatnění zásady sebeurčení je v neposlední řadě podmínkou dalšího *rozvoje demokracie a pokroku* na celém světě a předpokladem užívání základních lidských práv a svobod pro všechny lidi.

Zásada sebeurčení jako politický požadavek vznikla v Evropě již v 18. století v době národně osvobozeneckých hnutí a její historické, filosofické a politické počátky se obvykle spojují s Deklarací nezávislosti vyhlášenou Spojenými státy v roce 1776, s Francouzskou revolucí z roku 1789 a především pak s Velkou říjnovou revolucí z roku 1917.¹⁾ Jako *obecná právní zásada* se však objevila teprve v Chartě OSN. Její aplikace na všechny národy, a to i na koloniální a závislé, byla rozšířena teprve *Deklarací o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům* z roku 1960²⁾ a *pakty lidských práv* v roce 1966.³⁾

Charta OSN uvádí zásadu sebeurčení národů výslovně v článku 1 odst. 2 a v článku 55, aniž ji však blíže specifikuje. Navíc ji implicitně zahrnuje do kapitol XI, XII a XIII, jednajících o nesamosprávných a poručenských územích.

Tato zásada byla opětovně potvrzována a rozvíjena v pozdějších rezolucích Valného shromáždění, z nichž prvořadý význam má právě Deklarace o poskytnutí nezávislosti z roku 1960. V tomto dokumentu, který bývá hlavně africkými a asijskými státy pokládán vedle Charty OSN za nejdůležitější instrument moderní doby, Valné shromáždění potvrdilo právo všech národů na nezávislost a sebeurčení a vyzvalo koloniální mocnosti, aby podnikly okamžité kroky

¹⁾ K historii zásady sebeurčení národů viz blíže F. I. Koževnikov a j., *Kurs meždunarodnogo prava v šesti tomach*, sv. II, Moskva 1967, str. 202 a násled.

²⁾ Dok. A/RES/1514/XV. Dále bude tato deklarace uváděna zkráceně jen jako Deklarace o poskytnutí nezávislosti nebo Deklarace.

³⁾ Pakty tvoří přílohu k dok. A/RES/2200/XXI.

k přenesení všech mocí na koloniální národy, v souladu s jejich svobodně vyjádřenou vůlí a vysloveným přáním. Postavilo v Deklaraci kolonialismus mimo zákon a vyslovilo přesvědčení, že pokračující trvání kolonialismu by bránilo v rozvoji mezinárodní hospodářské spolupráce, ztěžovalo by sociální, kulturní a ekonomický rozvoj závislých národů a přičilo by se ideálu univerzálního míru.

Není proto divu, že koloniální metropole jakožto tzv. správní mocnosti, které si hleděly co nejvíce uvolnit ruce při výkonu povinností plynoucích z Charty a vykládaly vždy práva koloniálních národů a území co nejužší, vydávaly Deklaraci za pouhý politický dokument a upíraly jí povahu dokumentu obsahujícího právní pravidla.⁴⁾ I někteří západní teoretikové prohlašovali, že tato deklarace je pouhým doporučením Valného shromáždění bez jakékoli právní závaznosti pro členské státy.⁵⁾

Socialističtí internacionalisté i odborníci neangažovaných zemí považují naopak Deklaraci za nejautoritativnější výrok o normativním obsahu zásady sebeurčení, jenž v právních termínech formuluje zákonný nárok všech národů, zejména koloniálních, na sebeurčení a nezávislost. Deklarace představuje výklad zásady sebeurčení, odrážející realitu světa roku 1960, a aplikaci práva sebeurčení na tehdejší podmínky, vyjádřenou kategorickým požadavkem bezodkladné likvidace všech forem kolonialismu.⁶⁾ S ohledem na to, že pro její přijetí hlasovalo 89 členů, ani jeden proti a pouze 9 členských států se zdrželo hlasování, považují četní autoři obsah Deklarace za *communis opinio* všech, nebo téměř všech států světa o tom, jaká práva a povinnosti plynou ze zásady sebeurčení národů.⁷⁾

Potvrzením toho, že Deklarace nebyla míněna jako pouhá morální výzva nebo politický program, jsou pozdější rozhodnutí Valného shromáždění o zřízení zvláštního výboru pro kontrolu plnění Deklarace, pravidelné každoroční rezoluce Valného shromáždění o plnění Deklarace všeobecně i speciální rezoluce Valného shromáždění o potvrzení nebo uznání práva sebeurčení jednotlivým koloniálním a závislým národům a územím.

Rezolucí 1654/XVI z 21. prosince 1961 si Valné shromáždění ustavilo zvláštní výbor pro plnění Deklarace, kterýžto orgán se stal postupem doby hlavním

⁴⁾ Viz projev kanadského delegáta v právním výboru XXI. valného shromáždění (dok. A/C.6/SR.928, str. 4) nebo vystoupení britského a australského zástupce ve zvláštním výboru Valného shromáždění pro kodifikaci zásad mírového soužití — dále o něm budeme mluvit jen jako o zvláštním výboru (dok. A/AC.125/SR.57, str. 7 a SR. 70, str. 8).

⁵⁾ A. Coret, *La Déclaration de l'Assemblée Générale de l'O.N.U. sur l'octroi de l'indépendance aux pays et aux peuples coloniaux*, Revue juridique et politique d'Outre-Mer, 1961, č. 4, str. 594 a násl.; H. Waldock, *General Course on Public International Law*, Recueil des Cours, 1962, sv. 106, str. 33—34; M. Virally, *Droit international et décolonisation devant les Nations Unies*, Annuaire français de droit international, 1963, str. 522—523; J. A. Yturriaga, *Non-self-governing Territories, The Law and Practice of the United Nations*, The Year Book of World Affairs, 1964, str. 199 a násl.

⁶⁾ Viz projev syrského delegáta v právním výboru XX. valného shromáždění (dok. A/C.6/SR.884, str. 17) nebo československého zástupce ve zvláštním výboru 1967 (dok. A/AC.125/SR.69, str. 9). Srov. dále M. Lachs, *Nakaz peňnej likwidacjii kolonializma*, Państwo i prawo, 1961, č. 8/9, str. 199 a násl.; L. Antonowicz, *La déclaration de l'O.N.U. sur l'octroi de l'indépendance aux pays et aux peuples coloniaux*, Annuaire polonais des affaires internationales, 1962, str. 25 a násl., nebo G. Mencer, *Likvidace kolonialismu a mezinárodní právo*, Studie z mezinárodního práva, 7, Praha 1963, str. 20.

⁷⁾ Viz R. Higgins, *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*, Londýn 1963, str. 101; F. I. Koževnikov a j., cit. dílo, str. 213.

pomocným nástrojem OSN pro likvidaci kolonialismu v závislých územích a nahradil prakticky dřívější výbor pro informace z nesamosprávných území a Poručenskou radu, jimž se uložilo, aby výboru v jeho práci pomáhaly. Výbor byl napřed 17členný a později rezolucí 1810/XVII byla jeho základna rozšířena na 24 členů, v kterémžto složení funguje dosud.

V dalších rezolucích, nazvaných buď „Situace týkající se plnění Deklarace“ nebo „Plnění Deklarace“, Valné shromáždění opětovně potvrdilo právo všech národů na sebeurčení, rozvinulo některé komponenty zásady sebeurčení, zdůraznilo naléhavost urychleného poskytnutí nezávislosti koloniálním národům a odsoudilo koloniální mocnosti za to, že neberou v úvahu rezoluce Valného shromáždění.⁸⁾

Zásada sebeurčení jako všeobecně platná norma byla potvrzena a smluvně zakotvena také v článku 1 Paktu hospodářských, sociálních a kulturních práv a v článku 1 Paktu občanských a politických práv, přijatých Valným shromážděním jednomyslně dne 16. prosince 1966. Podle tamní formulace, totožné v obou paktech, mají právo na sebeurčení všechny národy. Na základě tohoto práva mohou svobodně určovat svůj politický statut, svobodně rozhodovat o svém hospodářském, sociálním a kulturním rozvoji, jakož i svobodně nakládat se svým přírodním bohatstvím a zdroji.

Po svém zapsání do Charty byla zásada sebeurčení confirmována v četných mezinárodních dokumentech, zejména v deklaracích přijatých na bandungské, bělehradské a káhirské konferenci neangažovaných zemí.

Bandungská konference 24 asijských a afrických zemí v roce 1955 plně podpořila zásadu sebeurčení národů, jak je uvedena v Chartě, a vzala na vědomí rezoluce Valného shromáždění o právu národů na sebeurčení.⁹⁾

Bělehradská deklarace hlav států nebo vlád neangažovaných zemí z roku 1961 slavnostně potvrdila Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům a doporučila okamžitou, bezpodmínečnou, úplnou a konečnou likvidaci kolonialismu. Rozhodla také, že je třeba vyvinout společné úsilí s cílem skoncovat se všemi druhy kolonialismu a imperialistické nadvlády ve všech jejích formách a projevech.¹⁰⁾

II. konference neangažovaných zemí v Káhiře v roce 1964 slavnostně potvrdila v přijaté deklaraci právo národů na sebeurčení a na rozhodování o svém osudu, přičemž zdůraznila, že toto právo představuje jednu z nejdůležitějších zásad Charty. Konstatovala, že toto právo je dosud porušováno a jeho uplatnění upíráno v mnohých oblastech světa, což má za následek růst napětí a rozšiřování ohnisek války. Odsoudila stanoviska těch mocností, které se stavějí proti uplatnění výkonu práva sebeurčení národů a pranýřovala použití síly, jakož i všechny formy zastrasování, zasahování a vměšování, jejichž cílem je bránit výkonu tohoto práva.¹¹⁾

V neposlední řadě je třeba se zmínit, že i Charta Organizace africké jednoty z roku 1963, významná mnohostranná smlouva, vyslovuje v preambuli přesvědčení, že je nezicitelným právem všech národů kontrolovat svůj vlastní osud.¹²⁾

Zásada sebeurčení, podobně jako většina jiných základních zásad soudobého mezinárodního práva, trpí *značnou obecností a abstraktností*, kterou plně neodstranila ani Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a náro-

⁸⁾ Dok. A/RES/1654/XVI, 1810/XVII, 1956/XVIII, 2105/XX, 2189/XXI a 2326/XXII.

⁹⁾ *American Foreign Policy, 1950—1955, Basic Documents*, sv. II, Washington 1957, str. 2344 a násl.

¹⁰⁾ *Journal of the Belgrade Conference*, č. 5 ze 6. září 1961, str. 19 a násl.

¹¹⁾ *Conference of Heads of State or Government of Non-aligned Countries*, Cairo — October 1964, dok. NAC-II/Heads/5 z 10. října 1964, str. 3 a násl.

¹²⁾ *United Nations Treaty Series*, sv. 479, str. 70 a násl.

dům, jíž navíc upírají koloniální mocnosti právní povahu, ani pozdější rezoluce navazující na Deklaraci a ani formulace zásady obsažená v článku 1 obou paktů lidských práv. Této okolnosti zneužívají západní mocnosti i buržoazní nauka k tomu, že se snaží vykládat tento princip v co nejužší podobě a konzervativním způsobem a deformují jeho normativní obsah.

Nesmírný význam zásady, dosud nedostatečně konkretizované, jakož i spory vedené o její povahu a rozsah byly nepochybně hlavními příčinami toho, že Valné shromáždění, když 18. prosince 1962 rezolucí 1815/XVII rozhodlo o tom, že pokrokově rozvine a zkodifikuje právní zásady mírového soužití, zařadilo mezi ně i zásadu sebeurčení národů.¹³⁾

O zásadě sebeurčení se dosud jednalo na XX., XXI. a XXII. zasedání Valného shromáždění v letech 1965 až 1967 a na zasedání zvláštního výboru pro kodifikaci zásad v roce 1966 a 1967. Návrhy formulací zásady předložené hlavními skupinami států a výměna názorů na předmětný princip však zatím svědčí o tom, že existují *značně odlišná stanoviska* socialistických a neangažovaných států na jedné a západních zemí na druhé straně, pokud jde o povahu a obsah zásady sebeurčení, jakož i o její uplatnění v soudobých podmínkách.¹⁴⁾

Cílem této studie je právě zjistit ve světle platného mezinárodního práva a nauky, jakož i na pozadí tohoto kodifikačního jednání povahu zásady sebeurčení a její normativní obsah.

Většina nauky mezinárodního práva¹⁵⁾ i diplomacie socialistických a neangažovaných zemí¹⁶⁾ považuje zásadu sebeurčení za *všeoobecně uznanou normu mezinárodního práva kogentní povahy a univerzálně aplikovatelnou*.

¹³⁾ O průběhu kodifikace zásad mírového soužití viz podrobněji V. Outrata, *K otázce formulace právních zásad pokojného soužití*, Časopis pro mezinárodní právo, 1962, č. 3, str. 210—225; V. Pěchota, *Valné shromáždění OSN a projednávání právních zásad mírového soužití*, tamtéž, 1963, č. 2, str. 97—108; M. Potočný, *Kodifikace zásad mírového soužití v OSN*, Mezinárodní vztahy, 1966, č. 3, str. 19—31; J. Ažúd, *Súčasný stav kodifikácie medzinárodnoprávných zásad mierového spoluzitia v OSN*, Právny obzor, 1967, č. 3, str. 193—205; V. Pěchota, *Československá iniciativa v OSN na podporu zásad mírového soužití a možnosti jejího využití v Evropě*, Mezinárodní vztahy, 1967, č. 4, str. 8—15.

¹⁴⁾ Viz zprávu zvláštního výboru 1966 (dok. A/6230, str. 204—230), jakož i zprávu zvláštního výboru 1967 (dok. A/6799, str. 86—111).

¹⁵⁾ Viz alespoň G. Decker, *Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen*, Göttingen 1955, str. 225; C. Economides, *Le droit des peuples à disposer d'eux mêmes*, Revue hellénique de droit international, 1957, str. 300; V. Outrata, *Mezinárodní právo veřejné*, Praha 1960, str. 52 a 60; D. B. Levin, *Princip samoopredelenija nacij v međunarodnom prave*, Sovetskij žezegodnik međunarodnogo prava, 1962, str. 29; V. Gavranov, *Ravnopravnost i samoopredelenje naroda kao princip aktivne miroljubive koegzistencije*, Medjunarodni problemi, 1964, č. 2, str. 26; A. Verdross, *Völkerrecht*, 5. vydání, Vídeň 1964, str. 576; G. I. Tunkin, *Ideologičeskaja borba i međunarodnoje pravo*, Moskva 1967, str. 133—134.

¹⁶⁾ Porovnej písemné připomínky k zásadě sebeurčení od polské a maďarské vlády (dok. A/5725/Add. 1 a Add. 6), jakož i projevy v právním výboru XX. a XXI. valného shromáždění: Jugoslávie (dok. A/C.6/SR.875, str. 14), Československa (SR.886, str. 18), Ukrajinské sovětské socialistické republiky (SR.889, str. 3), Indonésie (SR.935, str. 16) nebo Somálska (SR.937, str. 14).

U některých buržoazních autorů¹⁷⁾ a u západních zemí ještě donedávna¹⁸⁾ panovaly náhledy, že zásada sebeurčení není právní normou, ale pouhým politickým postulátem nebo morálním požadavkem. Teprve po zevrubném projednání otázky v právním výboru XX. a XXI. zasedání Valného shromáždění a ve zvláštním výboru 1966 změnily západní mocnosti svůj původní postoj a při pojily se k názoru ostatních, že i tato právní zásada mírového soužití je právním principem,¹⁹⁾ třebaže ji nadále vykládají zúženě, vztahují její platnost jen na státy a nepřiznávají právo sebeurčení všem koloniálním národům a územím.

Zásada sebeurčení národů jako jedna ze základních zásad mezinárodního práva je úzce spojena se zásadami svrchované rovnosti, nevměšování a zákazu síly nebo hrozby silou v mezinárodních vztazích. Doplňuje je v některých směrech a je současně i mezí, kterou nelze při jejich výkonu přestoupit, nemá-li dojít k porušení mezinárodního práva.

Zásada sebeurčení obsahuje právo národů na nezávislost a na svobodné rozhodování o svém politickém, hospodářském a sociálním zřízení. Vnější nezávislost a vnitřní autonomie jsou dva podstatné aspekty zásady sebeurčení, k nimž přistupuje jako nezbytná podmínka svobodné a ryzí vyjádření vůle národa.²⁰⁾

Tyto základní komponenty zásady sebeurčení fixuje ne jeden významný mezinárodní dokument. Podle Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům mají všechny národy právo „svobodně určovat svůj politický statut a svobodně rozhodovat o svém hospodářském, sociálním a kulturním rozvoji“. Oba mezinárodní pakty lidských práv opisují stejným způsobem základní obsah zásady sebeurčení.

Návrhy formulace zásady sebeurčení předložené ČSSR a skupinou neangažovaných zemí předvídají v části obsahující obecné formulování zásady, že všechny národy mají právo na úplnou svobodu, nezávislost, výkon plné suverenity, svobodné rozhodování o svém hospodářském, sociálním a kulturním rozvoji a na celistvost svého národního území.²¹⁾

Bělehradská deklarace neangažovaných zemí z roku 1961 prohlásila, že „všechny národy mají právo na jednotu, sebeurčení a nezávislost“.

Káhirská konference neangažovaných zemí z roku 1964 vyhlásila jako jednu ze základních zásad mírového soužití „právo na úplnou nezávislost, jež je nezcizitelným právem a jež musí být uznáno jako příslušející všem národům“.

Charta Organizace africké jednoty z 26. května 1963 vyjadřuje v preambuli přesvědčení afrických států, že „je nezcizitelným právem všech národů řídit svůj osud“.

17) I. Goodrich a E. Hambro, *Charter of the United Nations, Commentary and Documents*, Boston 1946, str. 61; H. Kelsen, *The Law of the United Nations*, Londýn 1951, str. 50; M. Sibert, *Traité de droit international public*, sv. I, Paříž 1951, str. 304; N. Bentwich a A. Martin, *Commentary on the Charter of the United Nations*, Londýn 1951, str. 7; I. G. Starke, *An Introduction to International Law*, Londýn 1954, str. 105–106; A. Cobban, *National Self-determination*, Oxford 1954, str. 47.

18) Viz písemné připomínky Velké Británie k zásadě sebeurčení (dok. A/5725/Add. 4) nebo vystoupení francouzského delegáta v právním výboru XX. valného shromáždění (dok. A/C. 6/SR.891, str. 8).

19) Projev britského delegáta ve zvláštním výboru 1967 (dok. A/AC.125/SR.57, str. 6) nebo projev zástupce Spojených států amerických (SR. 68, str. 4).

20) Viz zprávu zpravodaje výboru I/1 adresovanou Komisi I na zakládající konferenci v San Francisku (UNCIO Doc., sv. 6, str. 455).

21) Čs. návrh formulace zásady sebeurčení národů figuruje v dok. A/AC.125/L.16, část V a návrh deseti neangažovaných zemí v dok. A/AC.125/L.31 and Add. 1–3.

Na základě práva na úplnou nezávislost a svobodu si každý národ může *ustavit svůj nezávislý stát*, spojit se s jiným státním útvarem nebo se oddělit od jiného státu. Oddělení od jiného státu musí být ovšem výsledkem svobodně vyjádřeného přání většiny dotyčného národa odloučit se od dřívějšího společného státu. V takovém případě mají třetí státy povinnost zdržet se jakéhokoli zasahování. Odtržení podporované nebo povzbuzované jinými státy by bylo v rozporu se zásadou nevměšování.

Koloniální mocnosti i někteří západní teoretikové se snaží redukovat obsah zásady sebeurčení v případě koloniálních národů na jejich nárok na pouhou samosprávu a odmítají přiznat těmto národům a územím právo na nezávislou existenci. Odůvodňují to tím, že prý bývalé kolonie dávají přednost přidružení k jinému státu před vlastní nezávislostí, zejména v případě, kdy nemají dostatečné zdroje nebo nejsou schopné převzít odpovědnost plynoucí z plné nezávislosti. Navíc se někdy uvádí, že přiznat právo na nezávislost všem těmto národům by prý vedlo k rozdrobení světa na množství malých státeků, což by údajně bylo tragické pro celé lidstvo.²²⁾

Rozhoduje-li se národ nebo závislé území pro pouhou samosprávu, přidružení k jinému státu nebo integraci s ním, aniž předtím dosáhly nezávislosti, je oprávněná obava, že provádí svou volbu obvykle v podmínkách nesvobody, pod cizím nátlakem, jehož cílem je udržení koloniálního svazku v málo pozměněné podobě. Má-li národ svobodně rozhodovat o svém osudu, o svém politickém zřízení a hospodářském, sociálním a kulturním rozvoji, pak by měl napřed zaujmout rovné postavení mezi národy. Hlavní garancí skutečné svobody a volby, která je podstatným rysem práva sebeurčení, je totiž rovnost nabytá v důsledku předchozí nezávislosti.

Právo každého národa na oddělení a na utvoření vlastního nezávislého státu se ukázalo v dosavadním průběhu národně osvobozenického hnutí nejen účinným nástrojem boje proti koloniálnímu a národnostnímu útlaku, ale současně i základním předpokladem sblížení národů na základě dobrovolnosti. Obavy z atomizace světa v důsledku univerzální aplikace zásady sebeurčení nejsou tudíž na místě.

Právo na nezávislost je sice základní složkou zásady sebeurčení, avšak oba tyto pojmy nejsou právně totožné. Zásada sebeurčení má i druhou složku, právo národů *svobodně rozhodovat o svém politickém, hospodářském a sociálním zřízení*. Toto právo si podrží všechny národy i po dosažení nezávislosti, tedy v době, kdy již bude ukončen proces dekolonizace. Bylo by v rozporu se zásadou sebeurčení, kdyby národ, který dosáhl své nezávislosti, byl zbaven práva sebeurčení v domácí sféře svého života v dalším svém vývoji.

Každý národ má právo svobodně volby vládní formy, ústavního zřízení a politického systému, jakož i svobodného rozhodování o směrech svého hospodářského, sociálního a kulturního rozvoje. Všechny tyto otázky si národy rozhodují samy, podle svých vlastních podmínek, potřeb a možností. Ve výkonu těchto práv nejsou omezeny než analogickými právy jiných národů podle mezinárodního práva.

²²⁾ Viz návrh formulace zásady předložený Spojenými státy americkými (dok. A/AC.125/L.32) a Velkou Británií (dok. A/AC.125/L.44, část VI), jakož i N. Bentwich a A. Martin, cit. dílo, str. 7, nebo F. Berber, *Lehrbuch des Völkerrechts*, sv. I, Mnichov-Berlín 1960, str. 178.

Již signatáři Atlantické charty ze 14. srpna 1941, k níž později přistoupili i ostatní členové koalice Spojených národů, se zavázali, že budou respektovat právo všech národů zvolit si vládní formu, v níž chtějí žít.²³⁾

V Bělehradské deklaraci z roku 1961 neangažované země prohlásily, že všechny národy si mají řešit problémy svých politických, hospodářských, společenských a kulturních systémů podle svých vlastních podmínek, potřeb a možností.

Právo každého národa na svobodné rozhodování o vlastním osudu a volbě politického, hospodářského nebo společenského systému podle vlastních představ s přihlédnutím k existujícím podmínkám potvrzovali ve svých vystoupeních při projednávání zásady sebeurčení národů četní delegáti a jak československý, tak i neangažovaný návrh formulace je považují za podstatnou součást principu sebeurčení.²⁴⁾

Součástí vnitřní autonomie je také právo všech národů na *svobodné nakládání se svými přírodními zdroji a bohatstvím*. Bez uplatnění tohoto práva by národy nemohly zajistit ani svou nezávislou existenci a ani by nemohly rozvíjet své hospodářství a kulturu.²⁵⁾ Toto právo je zakotveno jak v článku 1 paktů lidských práv, tak i potvrzeno v četných rezolucích Valného shromáždění a usneseníh významných mezinárodních konferencí.

Podle paktů lidských práv mohou všechny národy svobodně nakládat s přírodním bohatstvím a zdroji podle své potřeby. Nesmí to však být na újmu závazků plynoucích z mezinárodní hospodářské spolupráce, založené na zásadě vzájemného prospěchu a mezinárodního práva.²⁶⁾

Rezoluce Valného shromáždění ze 14. prosince 1962 o trvalé svrchovanosti nad přírodními zdroji stanovila, že právo národů na trvalou svrchovanost nad svým přírodním bohatstvím a zdroji musí být vykonáváno v zájmu národního rozvoje a blahobytu národa dotyčného státu.²⁷⁾

Bělehradská deklarace neangažovaných států z roku 1961 prohlásila, že všechny národy mohou pro své vlastní účely svobodně nakládat se svým přírodním bohatstvím a zdroji, bez újmy závazků vznikajících z mezinárodní hospodářské spolupráce, založené na zásadě vzájemných výhod a mezinárodního práva.

Československý návrh formulace zásady sebeurčení výslovně předvídá právo národů na svobodnou dispozici s přírodními zdroji a bohatstvím. Návrh neangažovaných zemí ani návrhy Spojených států amerických a Velké Británie se nezmiňují o tomto právu v souvislosti se zásadou sebeurčení.

Každý národ má rovněž právo rozhodovat svobodně o *svém kulturním rozvoji*. Toto právo potvrdila Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům i zmíněné deklarace bělehradské a káhirské konference neangažovaných zemí.

Ze zásady sebeurčení národů vyplývá i právo národů na své národní území,

²³⁾ V. Outrata a j., *Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky*, sv. I, Praha 1963, str. 68.

²⁴⁾ Viz vystoupení čs. delegáta v právním výboru XX. valného shromáždění (dok. A/C. 6/SR. 886, 18), zástupce Mali tamtéž (SR. 893, str. 11) nebo rumunského delegáta ve zvláštním výboru 1967 (dok. A/AC. 125/SR. 70, str. 4).

²⁵⁾ Porovnej studii V. I. Sapožnikova, *K voprosu o suverenitě nad přírodními bogatstvami i resursami*, Sovetskij ježegodnik meždunarodnogo prava, 1964—1965, Moskva 1965, str. 76 a násl.

²⁶⁾ Článek 1, odst. 2 paktů.

²⁷⁾ Dok. A/RES/1803/XVII, odst. 1 I. operativní části rezoluce.

jeho celistvost a neporušitelnost. Území společně osídlené po řady generací je nezbytným hmotným i prostorovým předpokladem vzniku a existence národa.

Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům potvrdila, že všechny národy mají nezcizitelné právo na celistvost svého národního území.

Bělehradská deklarace z roku 1961 vyslovila požadavek „respektování územní celistvosti národního území“ závislých národů a „okamžitého skoncování s koloniální okupací a obnovení územní celistvosti vůči národům v zemích, kde byla porušena v Asii, Africe i v Latinské Americe“.

Káhirská konference neangažovaných zemí v roce 1964 prohlásila, že „části území, jež byly odebrány okupujícími mocnostmi nebo změněny v autonomní základny v době nezávislosti, musí být navráceny dotyčné zemi“.

Subjekty práva sebeurčení jsou *všechny národy*, a to jak svobodné, tak i dosud závislé. Jsou jimi dnes především národy pod koloniálním panstvím, které bojují za svou nezávislost a svobodné rozhodování o svém politickém, hospodářském, sociálním a kulturním statu. Zůstávají jimi i ty národy, které již svobodně rozhodly o svém způsobu života i zřízení ve svém nezávislém státu nebo v rámci mnohonárodního státu a které mohou v budoucnu podle svých představ a vůle měnit svůj statut, společenské a hospodářské zřízení nebo politický režim.

Zásada sebeurčení platí pro všechny národy a žádné rozdíly ve velikosti, významu, stupni hospodářského nebo kulturního rozvoje nemohou bránit národům v přístupu k právu sebeurčení a k jeho uskutečňování. Jakmile národ bojující za nezávislost projevil svou vůli k sebeurčení, stává se subjektem mezinárodního práva a je pod ochranou mezinárodního práva.²⁸⁾

Bylo by žádoucí, aby teze o právu všech národů na sebeurčení byla všeobecně sdílena naukou a praxí států. Bohužel tomu tak není; existují dosud dva protichůdné názory. Západní mocnosti, především Spojené státy americké a Velká Británie, soudí, že toto právo nepatří ani nesamosprávným územím, protože ta mají podle jejich výkladu Charty jen nárok na samosprávu, a ani těm národům, které již mají svůj svrchovaný a nezávislý stát s reprezentativní vládou, účinně působící vůči veškerému obyvatelstvu, protože v tomto případě se má podle nich za to, že „vůči těmto národům byla splněna zásada rovných práv a sebeurčení národů“. Toto pojetí zbavuje však zásadu sebeurčení jak dekolonializačního aspektu, jenž je jí v současných podmínkách nejvlastnější, tak i její dynamické složky, práva svobodného přetváření politického a hospodářského zřízení a přeměny starých forem společnosti v nové pokrokovější formy.

Socialistické a neangažované státy i pokroková nauka mezinárodního práva naopak soudí, že právo na sebeurčení v současných podmínkách přísluší zejména všem nesamosprávným územím a že se toto právo nevyčerpává uno actu, dosažením nezávislosti, protože národy si i po vybudování vlastního státu poddrží právo provádět kdykoli později změny svého hospodářského, sociálního a kulturního života podle vlastních představ. Právo na sebeurčení je právní normou, jež se uplatňuje *permanentně*. Národy je vykonávají trvale, každodenně, v průběhu své existence a rozvoje. Uzlovými body v jeho užívání jsou dobytí nezávislosti nebo hluboké sociální a politické vnitřní změny. Národy nekonzumují své právo sebeurčení a ani je neztrácejí tím, že ustavily samostatný stát

²⁸⁾ Viz G. V. Ignatěnko, *Meždunarodnaja pravosubjektност' nacij*, Sovetskoje gosudarstvo i pravo, 1966, č. 10, str. 76 a násled.

nebo se dobrovolně spojily s jinými v mnohonárodní státní útvar. I národ, který si zvolil určitý politický, hospodářský, společenský nebo kulturní režim, jej může ve svém dalším vývoji měnit.

Názory těchto skupin zemí a vědy mezinárodního práva se opírají o Chartu OSN, o přípravné materiály konference v San Francisku, rezoluce Valného shromáždění, především Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům, oba pakty lidských práv a o usnesení jiných vládních i nevládních konferencí a organizací, jež všechny potvrzují, že beneficiářem práva sebeurčení jsou všechny národy, ať je jejich forma národní existence jakákoli nebo ať se nacházejí kdekoli na světě.

Článek 1, odst. 2 Charty hovoří o „národech“ a o „sebeurčení národů“, stejně jako článek 55 Charty, v nejširším a všeobecném smyslu, bez jakéhokoli omezení. Zpravodaj podvýboru I/1/A ve své zprávě výboru I/1 konference v San Francisku hovoří rovněž o národech v souvislosti s právem sebeurčení bez nějaké omezující specifikace.

Deklarace o poskytnutí nezávislosti hovoří explicitně ve druhém odstavci operativní části, že „všechny národy mají právo na sebeurčení“. Nejinak mluví i všechny pozdější rezoluce Valného shromáždění týkající se implementace Deklarace.

Článek 1 Mezinárodního paktu hospodářských, sociálních a kulturních práv, jakož i článek 1 Mezinárodního paktu občanských a politických práv mluví o tom, že „všechny národy mají právo sebeurčení“.

Káhirska deklarace neangažovaných států z roku 1964 *verbis expressis* prohlásila, že „všechny národy mají právo rozhodovat o svém politickém statutu a svobodně určovat svůj hospodářský, sociální a kulturní rozvoj bez zastrahování a překážek“.

Všem národům přiznává právo sebeurčení rezoluce 50. Meziparlamentní konference v roce 1961 o „zásadách upravujících politický rozvoj nesamosprávných území k nezávislosti a demokracii odstraněním kolonialismu“.²⁹⁾

Podle usnesení 16. plenárního shromáždění Světové federace sdružení pro Spojené národy mají všechny národy právo na sebeurčení.³⁰⁾

I prvá celosvětová konference „O světovém míru prostřednictvím práva“ v roce 1963 vyhláše v „Deklaraci obecných zásad právních týkajících se světové vlády práva“ jako jednu ze základních zásad mezinárodního práva „právo sebeurčení národů celého světa“.³¹⁾

Československý návrh formulace zásady sebeurčení, stejně jako návrh 13 neangažovaných zemí zdůrazňuje, že právo sebeurčení přísluší všem národům bez rozdílu. Tento rys zásady sebeurčení podtrhávaly mnohé vlády ve svých písemných připomínkách a zdůrazňovali jej také delegáti socialističtí a neangažovaní při projednávání zásady v právním výboru Valného shromáždění i ve zvláštním výboru pro kodifikační zásad mírového soužití.³²⁾

Západní diplomacie i nauka útočí proti koncepci, že každý národ je nositelem práva na sebeurčení, též nepřímou, když tvrdí, že neexistuje obecně přiznaná

²⁹⁾ *Inter-Parliamentary Bulletin*, 41st Year, č. 4, str. 167.

³⁰⁾ *World Federation of United Nations Associations*, dok. PA/16/Decisions/A), str. 9–10.

³¹⁾ *American Journal of International Law*, 1964, č. 1, str. 143.

³²⁾ Viz písemné připomínky k zásadě od Cejlonu (dok. A/5725) nebo Maďarska (dok. A/5725/Add. 6), jakož i projevy delegátů Polska, Malí, Kuby, SSSR a Indonésie v právním výboru XX. a XXI. valného shromáždění (dok. A/C.6/SR. 888, 5, SR. 893, str. 11, SR. 893, str. 17, SR. 893, str. 21 a SR. 935, str. 16).

definice národa, a proto je prý obtížné zjistit, kdo vůbec je subjektem práva sebeurčení. Poněvadž není dosud vypracována taková definice, mohlo by prý použití vazby „všechny národy mají právo na sebeurčení“ ve formulaci zásady vyvolat nepřekonatelné praktické potíže.³³⁾

Skutečně se dosud nepodařilo vypracovat všeobecně přijatelnou definici národa jakožto nositele práva na sebeurčení, kterou by uznaly všechny státy a celá nauka. Je ovšem stejně pravda, že tento nedostatek nevyvolal žádné větší obtíže při aplikování zásady sebeurčení národů a dnes jsou v celosvětovém měřítku známi prakticky všichni její nositelé: národy žijící v existujících nezávislých státech i všechny dosud podrobené koloniální národy, ať již v terminologii Charty nazývané nesamosprávná nebo poručenská území.

Za jednu z nejdokonalejších definic národa, vypracovanou v doktríně právní, lze považovat definici západoněmeckého internacionalisty Deckera, jenž k ní dospěl po rozboru různých návrhů definice národa kombinací objektivních a subjektivních faktorů. Podle něho: „Národ je skupina lidí, která se liší od jiných lidských pospolitostí prostorovou uzavřeností obývaného území, společným původem, řečí, kulturní tradicí, dějinami, zvláštní psychologií a společenským vědomím a má schopnost a vůli vést trvalou, samostatnou existenci, o jejíž formě sama rozhoduje a která se projevuje v připravenosti jejich příslušníků přinést pro ni oběti.“³⁴⁾

Když se otázkou definice národa zabývala Komise pro lidská práva v souvislosti s přípravou článku 1 paktů lidských práv byly hájeny různé názory. Někteří doporučovali, aby se článek 1 aplikoval na „velké kompaktní národní skupiny“ nebo na „rasové jednotky obývající určitá území“. Většinou se však mělo za to, že termín „národ“ je třeba chápat v nejobecnějším smyslu a že není nutné jej definovat.³⁵⁾

V diskusi o zásadě sebeurčení ve zvláštním výboru pro kodifikaci zásad v roce 1966 mnozí delegáti uváděli, že pod národem ve smyslu článku 1 odst. 2 Charty se rozumí skupina lidí, která má tytéž zvyky, náboženství a jazyk a usiluje i o politickou nezávislost.³⁶⁾

Praxe Valného shromáždění při uplatňování Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům a sám proces dekolonializace podporovaný OSN přesvědčivě dokazují, že aplikace formule „všechny národy“ mají právo na sebeurčení nevyvolávala žádné větší potíže, i když všeobecně uznaná definice „národa“ neexistuje. Valné shromáždění řešilo operativně otázky související se zjišťováním nositelů práva sebeurčení v konkrétních situacích případ od případu a považovalo přitom za národy mající právo sebeurčení prakticky všechna nesamosprávná a poručenská území, tedy všechny bývalé a dosud existující kolonie. Valné shromáždění po roce 1960, od doby přijetí Deklarace o nezávislosti, uznalo nebo potvrdilo právo sebeurčení individuálně národům 20 závislých území a závislým územím pod portugalskou správou společně, jakož i hromadně 26 územím a ostrovním skupinám v Pacifiku, v Indickém a v Atlantickém oceánu.

³³⁾ Viz dok. A/6230, str. 213 a dok. A/6799, str. 98, jakož i projev francouzského a britského delegáta ve zvláštním výboru 1967 (dok. A/AC. 125/SR. 69, str. 14 a 20). Taktéž porovnej B. Rivlin, *Self-determination and Dependent Areas*, International Conciliation, January 1955, č. 501, str. 199, nebo A. Ross, *Constitution of the United Nations*, Analysis of Structure and Function, 1950, str. 135.

³⁴⁾ G. Decker, cit. dílo, str. 63.

³⁵⁾ Viz Dok. E/CN. 4/SR. 252–258.

³⁶⁾ Dok. A/6230, str. 213.

Právo na sebeurčení, nezávislost a svobodu uznalo nebo potvrdilo Valné shromáždění v letech 1960 až 1967 v případech Adenu, Alžírsku, Angoly, Basutska, Bečuánska a Svazijska, Britské Guayany, Fidži, Francouzského Somálska (Džibuti), Ifní a Španělské Sahary. Jihozápadní Afriky, Jižní Rhodésie, Mauritia, Nauru, Nové Guineje a Papuy, Omanu, Rovníkové Guiney [Fernando Pó a Río Muni], Severní Rhodésie a území pod portugalskou správou.

U drobných území a ostrovních skupin v Pacifiku, Indickém a Atlantickém oceáně, jež pro svou územní malost, nepatrný počet obyvatel i omezené hospodářské prostředky ve většině případů nebudou s to vytvořit vlastní nezávislý útvar, ale spíše se spojí s nějakým již existujícím státem, potvrdilo Valné shromáždění v letech 1965, 1966 a 1967 „nezcizitelné právo rozhodnout o svém ústavním statutu v souladu s Chartou OSN a ustanoveními rezoluce 1514/XV a s jinými příslušnými rezolucemi Valného shromáždění“. Jde o tato území: Americká Samoa, Antigua, Bahamy, Barbados, Bermudy, Britské panenské ostrovy, Kajmanské ostrovy, Kokosové ostrovy, Dominica, Gilbertovy a Lagunové ostrovy, Grenada, Guam, Montserrat, Nové Hebridy, Niue, Papua, Pitcairn, Svatá Helena, St. Kitts-Nevis, Anguilla, St. Lucia, St. Vincent, Seychely, Šalomounovy ostrovy, soustroví Tokelau, ostrovy Turks a Caicos a Panenské ostrovy Spojených států.

Nositelům práva sebeurčení nemůže být *mizivá menšina obyvatelstva* v některé dosud závislé zemi, kde jednostranné vyhlášení nezávislosti touto skupinkou by mohlo sloužit k upevnění panství menšiny nad domorodým obyvatelstvem uvnitř „nezávislého státu“ a ke zbavení většiny práva na svobodu a zřízení vlastního nezávislého státu.

V tomto smyslu Valné shromáždění odsoudilo 12. října 1965 pokusy jihorhodéských úřadů o dosažení nezávislosti a prohlásilo, že zvěčnění menšinové nadvlády by bylo v rozporu se zásadou sebeurčení národů. Současně vyzvalo Velkou Británii, aby učinila všechna opatření potřebná k tomu, aby se předešlo takové situaci, případně aby skoncovala s rebelií a podnikla kroky „k přenesení moci na reprezentativní vládu, která by plnila aspirace většiny národa“. O rok později, 22. října 1966, opětovně potvrdilo závazek správní mocnosti převést moc na lid Zimbabwe na základě všeobecného hlasování podle zásady „jedna osoba, jeden hlas“.³⁷⁾

Právo sebeurčení nepřísluší ani *národnostní menšině*, žijící v rámci mnohonárodního nebo jinonárodního státu. Taková skupina osob může mít nárok na kulturní autonomii, nemá však podle mezinárodního práva právo na oddělení od stávajícího státního útvaru, v jehož rámci žije, a na zřízení vlastního státního celku.

Západní mocnosti v průběhu jednání o pokrokovém rozvoji a kodifikaci zásady sebeurčení národů dokazovaly, že subjektem práva sebeurčení jsou pouze státy, o čemž prý svědčí preambule Charty, která sice hovoří o tom, že Charta byla sjednána jménem lidu Spojených národů, má však na mysli příslušné vlády a státy.³⁸⁾

V tomto duchu se nesly i severoamerický a britský návrh formulace zásady, jež shodně považují státy za subjekty práva sebeurčení a národy jen za jakýsi objekt jejich péče. Oba návrhy hovoří o „povinnosti každého státu respektovat zásadu rovných práv a sebeurčení národů“, přičemž britský návrh pokračuje „a dodržovat ji vůči národům pod svou jurisdikcí“.

³⁷⁾ Dok. A/RES/2012/XX a 2138/XXI.

³⁸⁾ Viz projev britského delegáta v právním výboru XX. valného shromáždění (dok. A/C.6/SR. 890, str. 6–7).

Státy jsou však jen nositeli povinností plynoucích ze zásady sebeurčení, které představují rub práv národů na sebeurčení a slouží k zajištění a dosažení těchto práv. Tyto povinnosti států jsou však podmíněny existencí zásady sebeurčení a existencí národů jakožto subjektů práv plynoucích z této zásady, především práva na nezávislost a na svobodné uspořádání vnitřního života podle vlastních představ toho kterého národa.

K základním povinnostem států obsaženým v principu sebeurčení patří povinnost respektovat právo národů na sebeurčení, nebránit národům v přístupu k tomuto právu a jeho výkonu, neklást žádné překážky do cesty jeho uskutečnění a napomáhat jeho dosažení. Státy rovněž nesmějí bránit národům ve volném rozhodování o svém politickém osudu a zejména mají zakázáno překážet společenským přeměnám jiného národa, jež jsou výrazem svrchovanosti lidu a jeho práva na sebeurčení, a ani nejsou oprávněny vykonávat nějaký nátlak, aby chod společenského procesu nějak ovlivnily. Povinností každého státu vůči všem národům je také respektování jejich národní kultury, jazyka a cti. Ve vztahu ke koloniálním územím a národům mají státy specifické povinnosti, zejména poskytnout těmto národům a zemím okamžitě a bezpodmínečně nezávislost.

Valné shromáždění schválilo řadu usnesení, v nichž potvrdilo tyto povinnosti států při realizování práva sebeurčení národů. K nejvýznačnějším patří Deklarace o poskytnutí nezávislosti, Deklarace o nevměšování a článek 1 paktů lidských práv.

V Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům se ukládá všem koloniálním mocnostem podniknout okamžité kroky k přenesení všech mocí na národy dosud závislých území, „bez jakýchkoli podmínek nebo výhrad, v souladu s jejich svobodně vyjádřenou vůlí a přáním, bez rozdílu rasy, barvy pleti nebo náboženského vyznání, aby se jim umožnilo požívat úplné nezávislosti a svobody“.

V Deklaraci o nepřipustnosti vměšování do vnitřních záležitostí států a ochraně jejich nezávislosti a svrchovanosti z roku 1965 Valné shromáždění rozhodně prohlašuje, že „všechny státy musí respektovat právo na sebeurčení a nezávislost národů, aby mohlo být svobodně vykonáváno bez jakéhokoli cizího nátlaku“.³⁹⁾

V rezoluci 2160/XXI o přísném dodržování zákazu hrozby silou nebo použití síly v mezinárodních vztazích a práva národů na sebeurčení Valné shromáždění „naléhavě vyzvalo státy, aby vyvinuly všemožné úsilí a podnikly veškerá potřebná opatření s cílem usnadnění výkonu práva sebeurčení národů pod koloniální nadvládou“.⁴⁰⁾

Článek 1 obou paktů lidských práv stanoví, že smluvní strany těchto paktů, počítaje v to ty, které nesou odpovědnost za spravování nesamosprávných a poručenských území, mají „povinnost podporovat uskutečnění práva sebeurčení a mají povinnost respektovat toto právo v souladu s ustanoveními Charty OSN“.

Návrhy formulací zásady sebeurčení, jež byly předloženy Československem a skupinou neangažovaných zemí, zahrnují klauzule o povinnostech států, které se nesou ve stejném směru.

Čs. návrh formulace zásady sebeurčení hovoří o tom, že všechny státy mají povinnost respektovat plně právo sebeurčení národů a usnadňovat jeho dosažení.

³⁹⁾ Dok. A/RES/2131/XX z 21. prosince 1965 (odst. 6 operativní části).

⁴⁰⁾ Odst. 2 b) I. části rezoluce, přijaté dne 30. listopadu 1966.

Návrh neangažovaných zemí ukládá všem státům povinnost poskytnout OSN pomoc při plnění její odpovědnosti za okamžité skoncování s kolonialismem a přenesení všech mocí na národy území, která ještě nedosáhla nezávislosti.

Za důležitou složku zásady sebeurčení národů v poválečném světě se považuje požadavek úplného odstranění kolonialismu a vytvoření pevných politických a právních záruk proti pokusům o jeho obnovení. Tento původně jen výsostně politický úkol se *postupně přeměnil i v právní princip*, podle něhož mají koloniální mocnosti povinnost neprodleně poskytnout nezávislost koloniálním zemím a národům.

Patří k nejpřevratnějším skutečnostem soudobého světa, že kolonialismus se považuje nejen za neslučitelný s lidskou morálkou a svědomím a za neudržitelný politicky, ale považuje se i za nepřípustný právně. Mezinárodně právním základem této teze se stala zásada sebeurčení, avšak teprve když dochází k jejímu uznání jako právní zásady a hlavně k rozšíření její platnosti na všechny národy a závislé země, lze hovořit o všeobecném uznání protiprávnosti kolonialismu.

Kolonialismus a neokolonialismus, představující přímé nebo nepřímé ovládnutí, podrobení nebo vykořisťování jednoho národa jiným státem, je svou vlastní povahou negací zásady sebeurčení, protože národ, který je podroben koloniálnímu panství nebo režimu, nemůže svobodně vykonávat své nezcizitelné právo sebeurčení.

Právní přesvědčení mezinárodního společenství o *ilegalitě kolonialismu* jakožto jevu neslučitelného s Chartou OSN, ohrožujícího mezinárodní mír a ztěžujícího mezinárodní spolupráci, nalezlo své vyjádření v Deklaraci o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům, v rezolucích Valného shromáždění týkajících se jejího plnění a v mnoha významných usneseních států, o nichž byla již řeč výše.

Československý návrh formulace zásady sebeurčení i projekt skupiny neangažovaných zemí vycházejí z poznatku, že kolonialismus porušuje zásadu sebeurčení národů, je v rozporu se základy mezinárodního práva a s Chartou OSN a brání udržení světového míru a rozvoji mezinárodní spolupráce.⁴¹⁾

Britské ani severoamerické znění návrhu zásady nemá podobné ustanovení, protože tyto země odmítají tezi o tom, že kolonialismus je v rozporu s Chartou OSN a mezinárodním právem. Tvrdí naopak, že jako správní mocnosti mají trvalou odpovědnost za nesamosprávná území, která si sama nejsou schopna vládnout, a že konstruktivně plní povinnosti, které mají podle článku 73 Charty.⁴²⁾

Světová veřejnost však naopak soudí, že nejen všechny dřívější pokusy o ospravedlnování kolonialismu jako aktu civilizace, ale i novodobé snahy o jeho prodloužení poukazy na nepřipravenost obyvatelstva závislých území byly definitivně zavrženy morálně, politicky i právně. Právo sebeurčení není více pouhou politickou ideou, jejíž uskutečnění závisí na dobré vůli a ochotě metropole, ale obecně závaznou normou, sloužící k odstranění kolonialismu

⁴¹⁾ Viz odst. 15 původního návrhu čs. deklarace (dok. A/C.6/L.505), odst. 1 čs. návrhu a odst. 2 a) návrhu neangažovaných zemí.

⁴²⁾ Viz projev britského delegáta ve zvláštním výboru 1967 (dok. A/AC.125/SR.69, str. 21).

a všech jeho důsledků. Veškeré úsilí pokrokových složek mezinárodního společenství směřuje k tomu, aby národy, které jsou dosud pod koloniálním panstvím, dosáhly neprodleně nezávislosti a svobodné volby vlastního hospodářského, společenského a kulturního zřízení. Ve všech územích, kde dosud kolonialismus panuje, je proto třeba vytvořit podmínky pro okamžitý přechod veškeré moci na tamní lid v souladu s jeho svobodně vyjádřenou vůlí a přáním.

Valné shromáždění se plně ztotožnilo s takovými názory v Deklaraci o poskytnutí nezávislosti, v níž důrazně prohlásilo, že je nezbytné urychleně a bezpodmínečně odstranit kolonialismus ve všech jeho formách a projevech. Podobně československý návrh znění formulace zásady sebeurčení předvídá výslovně, že kolonialismus ve všech svých formách a projevech musí být odstraněn zcela a bezodkladně.

Koloniální mocnosti mají povinnost poskytnout nezávislost závislým územím a národům a přenést na ně *veškeré pravomoci* okamžitě a bez jakýchkoli podmínek anebo výhrad.

Jako zámlinky pro prodlužování koloniálního panství a odkládání poskytnutí nezávislosti nemohou správní mocnosti používat domnělé politické, hospodářské, sociální nebo kulturní nepřipravenosti dotyčného území nebo národa,⁴³⁾ za kterou, pokud ještě existuje, nesou ony samy odpovědnost.

Koloniální mocnosti nejsou také oprávněny k tomu, aby udělení nezávislosti vázaly na souhlas nově vzniklého státu s uzavřením nerovnoprávných smluv hospodářské nebo vojenské povahy, s poskytnutím různých služebností ve prospěch bývalého kolonizátora nebo se zajištěním prerogativ a výsad občanům koloniální mocnosti v novém státě po dosažení jeho nezávislosti.

Správní mocnosti též nesmějí narušovat národní jednotu závislých území a jejich územní celistvost a používat síly proti národům, aby je zbavily jejich národní identity. Území, která v rozporu s Deklarací o poskytnutí nezávislosti jsou dosud pod koloniální nadvládou, nelze podle názoru socialistických a neangažovaných zemí považovat za integrální součást území metropolitních států, ale za separátní jednotky, jejichž obyvatelstvo má nezcizitelné právo na nezávislou státní existenci a svobodné vykonávání svých vnitřních záležitostí. Tato území patří lidu, který na nich žije, a nikoli cizí koloniální mocnosti.⁴⁴⁾

Valné shromáždění označilo v Deklaraci o poskytnutí nezávislosti jakékoli porušení národní jednoty a územní celistvosti jiné země za neslučitelné s cíli a zásadami Charty OSN. V rezoluci o Jihozápadní Africe z 13. listopadu 1963 dokonce kvalifikovalo každý pokus o anektování části nebo celku území Jihozápadní Afriky jako akt agrese.⁴⁵⁾ Deklarace o nepřipustnosti vměšování hodnotila použití síly za účelem zbavení národů jejich národní totožnosti jako porušení jejich nezcizitelných práv a povinnosti nevměšování.

K povinnostem koloniálních mocností také patří zrušení vojenských základen a stažení ozbrojených sil, které umístily v závislých územích, protože jejich přítomnost bývá zpravidla velkou překážkou výkonu práva sebeurčení místního lidu a vede k ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti.

V roce 1965 vyzvalo Valné shromáždění v rezoluci o plnění Deklarace koloniální mocnosti, aby odstranily vojenské základny instalované v koloniálních územích a aby

⁴³⁾ Odst. 3 operativní části Deklarace.

⁴⁴⁾ Viz odst. 2 čs. návrhu a odst. 2 e) návrhu neangažovaných zemí. Srov. také A. N. Talalajev, *Peaceful Coexistence and the Self-determination of Peoples*, Review of Contemporary Law, 1966, č. 1, str. 15.

⁴⁵⁾ Odst. 4 operativní části rezoluce 1899/XVIII.

se vystříhaly budování nových.⁴⁶⁾ O rok později, rovněž v rezoluci věnované plnění Deklarace, je vyzvalo, aby nejen odstranily vojenské základny a zařízení v koloniích a nezřizovaly nové, ale aby ani nepoužívaly ještě existující zařízení proti národům v koloniálních územích při výkonu jejich zákonného práva na svobodu a nezávislost.⁴⁷⁾

V rezoluci o Omanu z roku 1966 Valné shromáždění prohlásilo, že udržování vojenských základen, zařízení a jednotek na území Omanu představuje velkou překážku pro lid jeho území při výkonu práva na sebeurčení a nezávislost a škodí míru a bezpečnosti oblasti a že jejich okamžité odstranění a stažení je tudíž nezbytné.⁴⁸⁾

Káhirská konference neangažovaných států z roku 1964 prohlásila, že považuje za zvláště neospravedlnitelnou existenci základen nebo jejich zřizování v budoucnu v závislých územích, protože by mohly být použity k udržení kolonialismu. Konstatovala dále, že cizí vojenské základny jsou v praxi prostředkem nátlaku na národy a zpomalují jejich emancipaci a rozvoj, založený na jejich vlastních ideologických, politických, hospodářských a kulturních ideách. Vyzvala proto státy, které udržují vojenské oddíly nebo základny v jiných zemích, aby je ihned odstranily.

Koloniální mocnosti mají podle Deklarace o poskytnutí nezávislosti dále povinnost *zastavit všechny ozbrojené a jiné represivní akce* proti koloniálním národům a umožnit jim svobodný a plný výkon práva sebeurčení. Socialistické a neangažované země hájily během projednávání zásady sebeurčení národů názor, že jakékoli použití síly ze strany správních mocností za účelem prodloužení koloniálního panství a zbavení porobených národů práva na výkon sebeurčení je nezákonné.

V případě, že metropole odmítají poskytnout koloniálním národům nezávislost, nezbyvá závislým národům nic jiného, než aby samy vedly boj za dosažení nezávislosti a další svobodný rozvoj. Brání-li jim v tomto zákonném úsilí koloniální mocnosti a uchylují se k ozbrojené moci, k represáliím a koloniální válce, mohou se i koloniální národy samy chopit zbraní a zajistit si svůj výkon práva sebeurčení ozbrojenou mocí.

Zákonnost národně osvobozenického boje koloniálních národů uznalo nejdnou Valné shromáždění legitimu a potvrdilo ji i vrcholné konference neangažovaných zemí. V obecné poloze potvrdilo Valné shromáždění legitimitu boje koloniálních národů za nezávislost a sebeurčení v rezolucích přijímaných po roku 1965 v souvislosti s každoročním jednáním o plnění Deklarace o poskytnutí nezávislosti.⁴⁹⁾

Kromě toho přiznalo Valné shromáždění toto právo jmenovitě v případě Jihozápadní Afriky, Omanu, portugalských kolonií a lidu Zimbabwe. U Jihozápadní Afriky uznalo Valné shromáždění legitimitu boje domorodého obyvatelstva za svobodu a nezávislost.⁵⁰⁾

Zákonnost boje národů afrických území pod portugalskou správou uznalo v rezolucích 2107/XX, 2184/XXI a 2270/XXII. Ve stejné verzi uznalo Valné shromáždění i legitimitu boje lidu Omanu⁵¹⁾ a Zimbabwe.⁵²⁾

Káhirská deklarace z roku 1964 prohlásila, že „kolonizované národy se mohou legitimně uchylovat ke zbraní, aby si zajistily plný výkon svého práva sebeurčení a nezávislosti, jestliže koloniální mocnosti setrvávají v odporu proti jejich přirozeným aspiracím“.

46) Odst. 12 operativní části rezoluce 2105/XX.

47) Odst. 11 operativní části rezoluce 2189/XXI.

48) Odst. 6 operativní části rezoluce 2238/XXI.

49) Odst. 10 operativní části rezoluce 2105/XX, odst. 7 operativní části rezoluce 2189/XXI a odst. 6 operativní části rezoluce 2326/XXII.

50) Odst. 12 operativní části rezoluce 2074/XX.

51) Dok. A/RES/2238/XXI a 2302/XXII.

52) Dok. A/RES/2262/XXII.

Uvážíme-li, jakým směrem se ubírala aplikace zásady sebeurčení v posledních letech ze strany států i OSN a máme-li na zřeteli skutečnost, že Valné shromáždění poskytovalo ve stupňující míře morální i politickou podporu národům bojujícím za nezávislost, pak musíme uznat za nezbytnou součást zásady sebeurčení i oprávnění národů bojujících za svou svobodu požadovat pomoc od jiných států a právo těchto států poskytovat materiální i morální pomoc bojujícím koloniálním národům a také OSN v jejím úsilí o urychlenou likvidaci kolonialismu. Irácký delegát, profesor Yaseen, člen Komise pro mezinárodní právo, prohlásil v právním výboru XXI. zasedání Valného shromáždění 23. listopadu 1966 při jednání o zásadě sebeurčení výstižně, že „boj proti kolonialismu je fakticky mezinárodním bojem, protože kolonizující mocnosti jsou cizí mocnosti, které uskutečnily ilegální faktickou okupaci. Pomáhat v tomto boji zvenčí, je tudíž dovoleno podle mezinárodního práva“.⁵³⁾

Koloniální mocnosti odmítají uznat právo jiných států pomáhat národně osvobozenec-kému hnutí zvenčí, protože prý je v rozporu se zákazem síly a mohlo by být zneužití ke vměšování do vnitřních záležitostí druhých.⁵⁴⁾ Zůstávají však v tomto nazírání osamoceny. Ostatní země i pokroková nauka mezinárodního práva naopak soudí, že v případech, kdy koloniální mocnosti odpírají závislým národům nezávislost a uchylují se ke koloniální válce, mají národy bojující za nezávislost právo na ochranu podle mezinárodního práva a na pomoc od jiných států, jakož i od mezinárodních organizací. Taková pomoc neporušuje obecný zákaz použití síly, ani zákaz vměšování.⁵⁵⁾

Nerespektování zásady sebeurčení ze strany koloniálních mocností, zejména použití síly vůči závislým zemím, opravňuje koloniální národy nejen k tomu, aby se samy osvobodily třeba i ozbrojenou mocí od cizí okupace, ale aby ve svém boji dostávaly pomoc od jiných států a mezinárodních organizací. Zajištění výkonu práva sebeurčení všem koloniálním národům je solidární povinností celého mezinárodního společenství, jelikož kolonialismus je nejen v rozporu s Chartou OSN a porušuje obecné mezinárodní právo, ale ohrožuje i světový mír a bezpečnost a ztěžuje rozvoj mezinárodní spolupráce. Je-li úsilí mezinárodního společenství o odstranění kolonialismu ztěžováno metropolemi, které odmítají poskytnout nezávislost koloniím a brání národům ve výkonu práva sebeurčení, pak jsou ostatní státy plně oprávněny poskytovat morální i materiální pomoc národům bojujícím za vykonávání svých nezadatelných práv.

Valné shromáždění toto právo pomoci závislým zemím uznalo jak všeobecně, tak i v konkrétních případech národně osvobozenec-kého boje. Poprvé vyzvalo všechny státy, aby poskytly materiální a morální pomoc národně osvobozenec-kému hnutí v koloniálních územích, v roce 1965, když projednávalo plnění Deklarace o poskytnutí nezávislosti koloniálním zemím a národům.⁵⁶⁾ O rok později je již naléhavě vyzvalo, aby poskytly materiální a morální pomoc národně osvobozenec-kému hnutí v koloniálních územích, a stejně postupovalo i na XXII. zasedání.⁵⁷⁾

⁵³⁾ Dok. A/C. 6/SR. 938, str. 14.

⁵⁴⁾ Viz projevy japonského, britského a australského delegáta ve zvláštním výboru 1967 [dok. A/AC. 125/SR. 69, str. 19, SR. 69, str. 22 a SR. 70, str. 7].

⁵⁵⁾ Viz odst. 2 b) návrhu neangažovaných zemí, jakož i projevy těchto mocností v právním výboru XX. a XXI. valného shromáždění: Sjednocené arabské republiky [dok. A/C. 6/SR. 876, str. 17, Tanzánie (SR. 882, str. 5), ČSSR (SR. 886, str. 19), Kuby (SR. 893, str. 17) nebo Mongolské lidové republiky (SR. 935, str. 14). Porovnej též F. I. Koževnikov a j., cit. dílo z r. 1967, str. 224—225.

⁵⁶⁾ Dok. A/RES/2105/XX.

⁵⁷⁾ Odst. 7 operativní části rezoluce 2189/XXI a odst. 6 operativní části rezoluce 2326/XXII.

V rezoluci 2160/XX o přísném dodržování zákazu hrozby silou a použití síly v mezinárodních vztazích a práva národů na sebeurčení Valné shromáždění uznalo, že národy podrobené koloniálnímu útlaku jsou oprávněny žádat ve svém boji o veškerou podporu a dostávat ji.⁵⁸⁾

V rezolucích o Jižní Rhodésii Valné shromáždění naléhavě vyzvalo všechny státy, aby poskytly morální a materiální pomoc lidu Zimbabwe v jeho boji za svobodu a nezávislost.⁵⁹⁾

V rezoluci o Adenu Valné shromáždění naléhavě vyzvalo všechny členské státy, aby poskytly veškerou možnou pomoc lidu území v jeho úsilí o dosažení svobody a nezávislosti.⁶⁰⁾

V případě Jihozápadní Afriky Valné shromáždění naléhavě vyzvalo všechny státy, aby poskytly domorodému obyvatelstvu Jihozápadní Afriky veškerou potřebnou morální a materiální podporu v jeho zákonném boji za svobodu a nezávislost.⁶¹⁾

U území pod portugalskou správou Valné shromáždění naléhavě vyzvalo všechny státy, aby ve spolupráci s Organizací africké jednoty poskytly národům území pod portugalskou správou morální a materiální podporu potřebnou pro obnovení jejich nezcizitelných práv.⁶²⁾

V případě Omanu vyzvalo Valné shromáždění všechny členské státy, aby „poskytly veškerou potřebnou pomoc omanskému lidu v jeho boji o získání svobody a nezávislosti“.⁶³⁾

Na svém XXII. zasedání v roce 1962 doporučilo dokonce Valné shromáždění i *mezinárodním odborným organizacím*, aby „podnikly naléhavá a účinná opatření k pomoci národům bojujícím za své osvobození z koloniální nadvlády“.⁶⁴⁾

⁶⁴⁾ Odst. 3 operativní části rezoluce 2311/XXII ze 14. prosince 1967. Pro přijetí této rezoluce hlasovalo 81 delegací, 2 proti (Portugalsko a Jihoafrická republika) a 18 zemí se zdrželo hlasování.

K OTÁZCE MĚNOVÉ KONVERTIBILITY

Čestmír Konečný

Problematika konvertibility měny patří k otázkám, které se v posledních letech dostaly do diskusí a objevily se okrajově i v literatuře socialistických zemí. Jde většinou o objasňování rozmanitých stránek tohoto procesu v širších souvislostech hospodářské politiky. Přitom možnost uplatnění konvertibility se postupně přestává spojovat pouze s kapitalistickou ekonomikou. Do popředí se dostávají otázky pojetí konvertibility měny, její podmínky a problematika mechanismu, který umožňuje v praxi její využívání.

I. Pojem a mechanismus měnové konvertibility

Za nejvýznamnější znak měnové konvertibility se běžně považuje možnost směny — konvertování peněžních jednotek dané národní měny na jinou mě-

⁵⁸⁾ Odst. 4 preambulární části.

⁵⁹⁾ Odst. 10 operativní části rezoluce 2022/XX a rezoluce 2151/XXI a 2262/XXII.

⁶⁰⁾ Odst. 10 operativní části rezoluce 2023/XX.

⁶¹⁾ Odst. 12 operativní části rezoluce 2074/XX.

⁶²⁾ Odst. 3 operativní části rezoluce 2107/XX, odst. 6 operat. části rezoluce 2184/XXI a odst. 12 rezoluce 2270/XXII.

⁶³⁾ Odst. 10 operativní části rezoluce 2302/XXII.